

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-YANVAR

ANDIJON, 2024

QASAMLARDA IJTIMOIIY MUNOSABATLARNING AKS ETISHI

Saminjonov Muxammadali Salimjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti chet tillari fakulteti ingliz tili kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada nutqiy janr va qasamlarda ijtimoiy munosabatlarni aks etilishi, shaxsning so'zlashuvi psixologik va semiotik mexanizmi nutqni idrok etish xodisasi haqida atrofli o'limlarning ilmiy taqqidiot izlanishlari borasida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar : Maqola, til, xodisa, e'tiqot, idrok, shaxs, nutq, qasam, tasnif, semiotik, aloqa, variant .

Til belgisini noan'anaviy idrok etish hodisasi tilga fideistik munosabat (lotincha fides - e'tiqod) asosidagi psixologik va semiotik mexanizmdir (Mechkovskaya, 1998:13). Shaxsning so'zning transsendent imkoniyatlari yordamida dunyoga ta'sir qilish istagi bilan bog'liq fideistik aloqa ma'lum janr shakllarida amalga oshiriladi. Qasamyod janri fideistik muloqot bilan izchil bog'langan nutq janrlari orasida alohida o'rin tutadi. Sinonimlar lug'atida qasam so'zining quyidagi variantlari mavjud: qasam, va'da (Abramov, 1999). N. B. Mechkovskaya (Mechkovskaya 1998: 80) ushbu RJni (qasam va qasamlar bilan birga) RJ "va'dalar" tizimidagi ustun modalligini hisobga olgan holda ko'rib chiqadi, bu fe'llarni o'z ichiga oladi, ulardan foydalanishning o'zi tegishli intellektual faoliyatni anglatadi. harakat: qasamyod qilaman (so'z beraman, qasamyod qilaman) va qasamyod qilaman (so'zma-so'z, qasamyod qilaman). Ko'rsatilgan RJ guruhini qasam ichish va qasamyod qilish kabi janr shakllari bilan to'ldirish mumkin. Fideistik aloqaning belgilangan shakllarining janr chegaralari masalasi alohida ilmiy ko'rib chiqishni talab qiladi.

Tadqiqotning bir qismi sifatida biz qasamyod qilish RJ "qasamyod" ning kichik janrlari ekanligidan boshlang'ich nuqta sifatida olamiz. RJ nominatsiyasi bo'lgan so'zlarning leksikografik tavsifi ma'lum darajada bu RJlarning muhim yaqinligidan dalolat beradi: sadoqat - Xudo nomiga qasam (BTSRYA, 2000: 87), qasam - tantanali va'da, diniy motivlardan berilgan majburiyat (BTSRYA, 2000: 87).667), qasam - qasam; qasam, biror narsa qilmaslikka va'da berish (BTSRJ 2000: 342), qasamyod - rasmiy tantanali va'da, sodiq bo'lishga qasamyod qilish, har qanday majburiyatlar, qonunga muvofiq harakat qilish (BTSRJ, 2000: 992).

Tadqiq qilingan RJ va'da - biror narsani bajarish bo'yicha ixtiyoriy majburiyat (BTSRJ, 2000: 667) va ishonch/ishonch: ishonch - biror narsaga ishonch (kimnidir biror narsaga ishontirish, ishontirish uchun - yoki) kabi janr shakllari bilan chegaralanadi. (BTSRYA, 2000: 1366). Qasamyodning ko'rsatilgan RJ o'rtasidagi tub farqi shundaki, "qasam ichaman" predikati "men va'da qilaman" va "ishontirib aytaman" predikatlaridan ko'ra bitta faol o'ringa ega. Bu faol o'rinni qasamning guvohi va uning bajarilishining kafolati rolini o'ynaydigan ma'lum bir "subyekt", "shaxs" egallashi mumkin. Guvohlik vazifasini, ko'pincha, ilohiy kuchlar (ularning turar joyi sifatida osmon/osmon) bajaradilar, vaqtdan ustun turadilar va yerdagi sharoitlarni o'zgartiradilar, chunki qasamning ta'siri deyarli har doim hozirgi paytdan tashqariga chiqadi (Karabykov, 2006:226). Qasamyodning yagona guvohi bo'lgan Xudoning ismi qasamyod formulasining asosiy tarkibiy qismidir: "Men shifokor Apollon, Asklepiy, Gigiya va Panatseya va barcha xudolar va ma'budalar nomi bilan qasamyod qilamanki, ularni guvoh qilib, halol bajarish uchun, mening kuchim va tushunchamga ko'ra, quyidagi qasam va yozma majburiyat" (Gippokrat qasamyodi, 1936); "Tabib Apollon, Asklepiy, Salomatlik, Hammaga shifo va barcha xudolar va ma'budalar nomiga qasamyod qilamanki, men o'zimning qobiliyatim va hukmimga ko'ra, bu qasamni bajaraman" (Gippokrat qasamyodi, 1924); "Shunday ekan, menga Xudo yordam ber" (AQSh prezidentining qasamyodi, 1787; Advokat qasamyodi, 1986).

ILM FAN YANGILIKLARI

KONFERENSIYASI

30-YANVAR

ANDIJON, 2024

Qasamyodning sehrli mas'uliyati va'dani bajarmaganlik uchun qasos (qasos) ko'rinishi bilan kuchayadi: "Qasamni daxlsiz bajaradigan menga hayotda va san'atda baxt va abadiy shon-shuhrat ato etsin; Kim buzsa va yolg'on qasam ichsa, buning aksi bo'lsin" (Gippokrat qasami, 1936); "Agar men bu qasamni bajarsam va uni buzmasam, hayotdan va san'atdan bahramand bo'lish, butun insoniyat orasida abadiy shuhrat qozonish nasib etsin; Agar men uni buzsam va yolg'on qasam ichsam, bularning teskarisi mening qismatim bo'lsin" (Gippokrat qasami, 1943); "Agar bu qasamyodga sodiq qolsam, hayotdan zavqlanib, hamma va har doim hurmatga sazovor bo'lgan san'at bilan shug'ullanaman; Agar men undan qaytsam yoki uni buzsam, mening taqdirim teskari bo'lsin" (O'qituvchi qasamyodi, 2000). M.Mossning fikricha, qasamyodning mohiyati nopok obyektning holatini o'zgartirish, unga diniy xususiyat berishdir (Moss, 2000: 114). Qasamyod doirasida tabiiy til insonning ko'rinmas olam, oliy voqelik bilan muloqot qilish quroli bo'lib chiqadi. Qasamyod bilan muqaddas qilingan va'da muqaddas sohaga aylantiriladi, yuqori kuchlardan guvohlik oladi. Shunday qilib, qasamyodda borliqning ikki sohasi to'qnash keladi: ijtimoiy, insoniy va muqaddas, ilohiy, dastlab fideistik muloqotda qarama-qarshi bo'lgan (Karabykov, 2006: 228). Bir tomondan, qasamyod, sehrning boshqa janr shakllari singari, huquqiy shartnoma bilan bog'lanishi mumkin, chunki ularning ikkalasi ham marosim xarakteriga ega: ikkala holatda ham "tantanali shaklda kiyingan majburiy so'zlar va imo-ishoralar" mavjud (Moss, 2000: 114). Boshqa tomondan, qasamyod qaysidir ma'noda muqaddas marosimga o'xshaydi, garchi M. Mossning so'zlariga ko'ra, u bir bo'lmas-da. Qasamyod bilan bog'liq harakatlar alohida ta'sirga ega, ular odamlar o'rtasida shartnoma munosabatlarini o'rnatishdan ko'ra ko'proq narsani yaratadi. "Ular qonuniy bo'lishni to'xtatadi, lekin diniy va sehrli harakatlarga aylanadi" (Moss 2000: 114). Qasamyod "an'anaviy dindorlik nuqtayi nazaridan juda o'ziga xos bo'lsa ham" diniy harakat bo'lib chiqadi. Zamonaviy ong qasamyodni, birinchi navbatda, og'zaki marosim harakati sifatida qabul qiladi. Ammo lingvosemiotik faktlar shuni ko'rsatadiki, qasamyod marosimi dastlab tana harakati, imo-ishoraga asoslangan. Bundan tashqari, og'zaki bo'lmagan aloqa bilan organik aloqa barcha og'zaki fideistik janrlarga, shu jumladan qasamyodga ham xosdir. Fideistik so'z marosimning og'zaki qismi sifatida paydo bo'lgan va u bu yaqinlikni saqlab qoladi. N.B.Mechkovskayaning fikricha, (Mechkovskaya 1998: 52), qadimgi marosimlarda imo-ishora va tana harakati filogenetik jihatdan so'zdan oldin bo'lgan. Qasamyod marosimi dastlab yaqinlik, biror bir muhim obyektga (marosim belgisi) - tuproqqa, muqaddas toshga, qurbonlik o'chog'iga, qurol-yarog' va hokazolarga aloqadorlikni anglatuvchi teginishdan iborat edi. Qadimgi marosim harakatlarining inson ruhiyatida chuqur ildiz otganligi ba'zi bir umumiy ahamiyatli imo-ishoralar, tana-harakatlarida aks etadi. Ular orasida va'daning samimiyligini mustahkamlash uchun "qo'l ko'kragiga" (ya'ni, yurakka) ishorasi bor (bu imo-ishora frazeologizmining og'zaki ekvivalentiga qarang: "qo'l yurakka", ya'ni to'liq ochiq gapirish, chin dildan (BTSRJ 2000: 1177)), "tizza cho'kish" pozitsiyasi, ko'zlar samoviy/ilohiy kuchlar guvohlikka chaqirilganligining belgisi sifatida osmonga qaratilgan.

Muayyan lingvistik funksiyalarni amalga oshirgan holda, har bir janr shakli o'ziga xos kommunikativ xatti-harakatlar turini, dunyoni his qilishning o'ziga xos uslubini ochib beradi, bu esa pirovardida nutq janri makonidagi o'rnini belgilaydi. So'zning sehrli kuchiga bo'lgan ishonchga asoslanib va qadim zamonlardan beri jamoat ongining muqaddas sohasi bilan mustahkam bog'langan qasamyod uni amalga oshirish mexanizmini, uning janr tuzilishini belgilaydigan fideistik aloqa sohasiga kiradi (Rabenko, 2010: 126). Hozirgi vaqtda tilshunoslarning tillarni qiyosiy o'rganish muammolariga qiziqishi ortib bormoqda. Bir tomondan, har bir xalqning milliy yo'lning o'ziga xos xususiyatlari haqidagi g'oyasini sivilizatsiyaning umumiy yo'nalishi doirasida to'ldirish yoki rivojlantirishga imkon beradigan soha va tarmoqlarga alohida e'tibor qaratilgan. Ularning madaniyati, tilining o'ziga xosligi, ikkinchi tomondan, millatlararo va madaniyatlararo aloqalarni yanada mustahkamlash, umumiy

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-YANVAR

ANDIJON, 2024

va umuminsoniy jihatlarni ochib berish masad qilingan. Shu munosabat bilan qiyosiy tilshunoslik alohida o‘rin tutadi, uning asosiy predmeti xalqlar tillari va madaniyatidagi o‘xshash va turli hodisalarni isbotlash va ko‘rsatishdir. Tillarni solishtirganda, A.I.Fefilovning ta’kidlashicha, "umumiy lingvistik konseptual kategoriyani aniqlash va uning ma’lum bir tilda qanday o‘ziga xos vaznga ega ekanligini, u qanday bir darajali va ko‘p darajali ma’nolarni ifodalashini, bu konseptual kategoriyaning boshqa lingvistik konseptual kategoriyalar bilan qanday aloqasi borligini kuzatish kerak. Lingvistik konseptual kategoriya bo‘limlari taqqoslanadigan tillarda ekvivalent korrelyatsiya qilinadi, bu lingvistik konseptual kategoriya asosida qarama-qarshilik tahlili natijalarini tavsiflashning eng yaxshi usuli qandaydir» (Fefilov, 1985: 5).

Taqdim etilgan ishda qasamlarni modellashtirishni o‘rganish qiyosiy tilshunoslik tamoyillari asosida amalga oshirildi, xususan: sinxronlik, taqqoslanadigan tillarda material tanlash va tahlil qilishda bir xil usul va metodlardan foydalanish, tillararo taqqoslashning ustuvorligi kabi (Reichshtein, 1980:9). Bundan dalolat beradiki, turli tuzilmalar nominatsiyalarini taqqoslash natijasida aniqlangan tillararo parallelliklar tarjima nazariyasi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Qiyosiy tahlil jarayonida turli tillardagi matnlar o‘rtasida ma’lum munosabat o‘rnatiladi, shuning uchun ham izomorfizm va allomorfizm hodisalarini tavsiflash, shuningdek, tillararo kelishmovchiliklarning qonuniyatlari va sabablarini aniqlash zarurati tug‘iladi. Parallel matnlarning qiyosiy tahlilini amalga oshirishda quyidagilardan material sifatida foydalanish mumkin:

2) turli tarjimonlarga tegishli bir xil asl nusxadagi bir nechta tarjima matnlarini solishtirish;

3) tarjimalarni tarjima tilidagi asl matnlar bilan solishtirish;

4) taqqoslanadigan tillarda o‘xshash mazmundagi parallel matnlarni taqqoslash (iqtibos: Panichkina 2008: 26). Ushbu tadqiqot turli tarjimonlarga tegishli bo‘lgan "Gippokrat qasamyodi"ning rus va ingliz tillariga tarjima qilingan bir qancha matnlari materialida qasamyod va leksik o‘zgarishlar matnlarining semantik va strukturaviy xususiyatlarini aniqlashni o‘z ichiga olganligi sababli til ichidagi taqqoslashning ustuvorligi yaqqol ko‘ringan, ishda tillararo qiyoslashdan foydalanilgan. Ma’lumki, qarama-qarshi tilshunoslikning markaziy tushunchasi ikki tilli tarjima lug‘atlarida, ulardan foydalanish chastotasi va ixtisoslashuvidan qat’iy nazar, qayd etilgan taqqoslanadigan tillar birliklarining semik tarkibidagi o‘xshashlik yoki tillararo muvofiqlik tushunchasidir (Sternin, 2006: 41). Tillararo leksik yozishmalar deganda umumiy semantik tarkibiy qismlarga (hech bo‘lmaganda umumiy arxisemaga) ega bo‘lgan ikki tilning so‘zlari tushuniladi, ular hech bo‘lmaganda ba’zi kontekstlarda o‘zaro tarjima qilish uchun ishlatilishi mumkin. Semantik nuqtayi nazardan, tillararo leksik moslashuvlarni ikki turga bo‘lish mumkin: leksik ekvivalentlar va tarjima muvofiqliklari (Popova, 2007: 240). Leksik ekvivalentlar barcha denotativ, konnotativ makrokomponentlarga mos keladi va kontekstual yozishmalardan farqli o‘laroq, o‘zaro tarjimada muntazam foydalaniladi. Tarjima korrespondensiyalari ma’lum bir kontekstda tarjima qilish uchun u yoki bu semantika umumiylik ega bo‘lgan birliklardir. Tarjima yozishmalar, semantik umumiylik darajasiga qarab, yaqin yoki taxminiy bo‘lishi mumkin, ammo ekvivalent bo‘lmasligi mumkin, masalan, Health - Hygieia, Heal-all - Panacea va boshqalar. Bir qator hollarda, ikkita rus nominatsiyasi bitta ingliz nominatsiyasining ekvivalenti bo‘lsa va aksincha, "ikki tomonlama ekvivalentlik" yoki vektor yozishmalarini kuzatish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Balashov L. Chelovek – mera vsej vemyey // <https://lev-balashov.livejournal.com/23289.html>
2. Tokarev G.V. Lingvokulturologiya. – Tula: Izdatelstvo TGPU im. L. N. Tolstogo, 2009. – S. 6.

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-YANVAR

ANDIJON, 2024

3. Maslova V.A. Lingvokulturologiya. – M.: Akademiya, 2007. – S.8.
4. Radbil T.B. Osnovy izucheniya yazykovogo mentaliteta. – M.: Flinta, Nauka, 2010. – S. 90.
- 15 Shermuhammedova N. Falsafa va fan metodologiyasi. – Toshkent, 2005. – B. 127.
5. Kolshanskiy G. V. Obyektivnaya kartina mira v poznanii i yazyke – M., 1990. – S. 62.
6. Kazakova O.A, Frik T.B. Praktikum po kulture rechevogo obshyeniya na russkom yazyke: uchebnoye posobiye /
7. Saminjonov Muxammadali Salimjon o‘g‘li. – TILSHUNOSLIKDA NUTQIY JANRLAR VA SOHA QASAMLARI MASALASI FarDU. ILMIY XABARLAR 1-2023; 355-358.
8. Saminjonov Mukhammadali - A SYSTEMATIC STUDY OF FIELD OATHS IN DIFFERENT LINGUISTIC-CULTURAL ENVIRONMENTS. American Journal of Interdisciplinary Research and Development Volume-9, 2022/10/13, 178-182
9. Saminjonov Muhammadali - The article describes the management process, management methods, the concept of leadership, its essence, the relationship between manager and employee. Conference Zone, 2021/11/30, 61-62